

OCJENE I PRIKAZI

NAŠI ISELJENICI — DIVNI LJUDI

U povodu knjige I. Očak »Jugoslavenski emigranti iz Amerike u Sovjetskom Savezu (između dva rata)

U izdavačkoj kući »Spektar«, Zagreb, godine 1985. izašla je knjiga dr Ivana Očaka »Jugoslavenski emigranti iz Amerike u Sovjetskom Savezu (između dva rata)« kao edicija biblioteke »Naši ljudi u međunarodnom radničkom pokretu«. Na 226 stranica s veoma brojnim fotografijama i faksimilima dokumenata autor je obradio jedno dovoljno nepoznato područje iz života narodâ Jugoslavije.

Riječ je o onim Hrvatima, Slovencima i Srbima, koji su prije prvog svjetskog rata, ili odmah poslije njega, napustili svoju domovinu i obreli se u državama Sjeverne Amerike (današnje SAD) i u Kanadi, da bi neki od njih u skupinama ili pojedinačno od godine 1922. odlazili u Sovjetski Savez na posao, a time, kako su sami naglašavali, u pomoć izgradnji socijalizma u prvoj državi radnika i seljaka. Putovanje iz pasivnih domaćih krajeva u Ameriku, bilo je motivirano »trbuhom za kruhom«, ali odlazak u SSSR nije bio samo ekonomske prirode, iako je ona prevladavala — zbog krize u Americi, — nego i plod velikih simpatija prema zemlji Sovjeta. Neka bude odmah spomenuta baš ta poanta pomoći, jer je došla do izražaja nakon suše i velike gladi u Rusiji 1921—1922. godine, izazvavši skupljanje pomoći gladnima, kako u Evropi tako u Americi. Autor o tome piše:

»Sama činjenica odlaska iz »obećane zemlje« Amerike u SSSR, u zemlju, koja je nakon pobjede revolucije proživljavala izvanredne poteškoće u smislu socijalno-ekonomske obnove i izgradnje zemlje, svjedoči istodobno o njihovoj visokoj internacionalističkoj i radničkoj solidarnosti« (str. 5).

Autor ne navodi precizan broj naših iseljenika prispjelih u Sovjetski Savez. Očigledno ima razloge, da je suzdržan; nisu skupljeni svi podaci, niti dostupni svi arhivi. Može se, dakle, samo pretpostaviti, da je riječ o nekoliko stotina osoba, što je u usporedbi s postojanjem naše emigracije u Americi zanemariva brojka, ali to su bili »divni ljudi« (str. 226), koji su ispoljili najbolje osobine našeg iseljeničtva. U SAD je 1922. godine, bez Kanade, sa teritorija tadašnje kraljevine SHS i s hrvatskog i slovenskog Primorja, pod Italijom, bilo oko 635.000 iseljenika, većinom Hrvata — 350.000, zatim 195.000 Slovenaca i 90.000 Srba (naročito iz Vojvodine) (str. 11). U Kanadi g. 1934. je bilo 19.000 naših iseljenika.

Nevelik broj emigranata iz Amerike u Sovjetski Savez mogao bi potaknuti pitanje, da li je ova društvena pojava dostojna posebnog istraživanja. Mono-

grafija I. Očaka daje pozitivan odgovor na to pitanje. Prije svega, to je, pionirsko djelo, koje iznosi mnoštvo podataka iz brojnih američkih, jugoslavenskih i sovjetskih izvora, kao i biografije zaista divnih pretstavnika naših naroda. U podacima Očakove monografije vide se sudbine jugoslavenskih radnih ljudi.

O tim sudbinama objavljeni su poznati mnogografski radovi Vječeslava Holjevca, Ivana Čizmića, radovi Matije Uradina, Mihaila Sobolevskog, Mirka Markovića, Ivana Lupis-Vukića, uspomene u knjižnom obliku Stjepana Lojena i Toma Nikšića i drugi. Sam autor u nekoliko navrata laćao se spomenutih tema (str. 5, 6, 12, 17, 30). Valja dodati da je uspio proučiti sovjetske izvore (arhive, monografije G. J. Tarle, L. S. Ozerova), te korespondenciju i razgovore s preživjelim emigrantima ili njihovim potomcima u Sovjetskom Savezu i u Jugoslaviji, čime je bitno obogatio djelo. Koristio je građu iz Arhiva Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske, gdje se nalaze memoari iseljenika Bože Kuštere, Marka Lukina i drugih. Uspjelo mu je u arhivima pronaći pisma iseljenika iz SSSR rodbinama u Jugoslaviju, koje je zaplijenila žandarmerija i uputila »po nadležnosti« (str. 53, 162).

Knjiga ima dva dijela: prvi obrazlaže stanje i djelatnost jugoslavenskih iseljenika u SAD i Kanadi (str. 11—125), drugi se bavi djelatnošću iseljenika u Sovjetskom Savezu, na izgradnji socijalizma (str. 127—223). Zaključak na kraju obuhvaća svega dvije stranice, preskromno, naročito u usporedbi s predgovorom autora, koji, vrlo sažet i načelan, zauzima četiri stranice.

U prvom dijelu težište nije toliko na ekonomskoj strani izeljeničkog života, koliko na političkoj aktivnosti naših ljudi. Doznajemo da su mnogi Hrvati, ali ne i Slovenci, god. 1919. napustili socijalističku partiju sjeverne Amerike i prešli u komunističku partiju, osnovanu god. 1919, dok se socijalistička grupa Srba u tom prijelaznom periodu raspala (str. 212). Nekoliko se stotina članova u raznim centrima našlo unutar komunističke partije i stvorilo jugoslavensku sekciju sa svojim rukovodstvom i udjelom njezinog predstavnika u zajedničkom vrhovnom rukovodstvu. Autor navodi čak podatak da su »u početnoj fazi polovina članstva KP SAD činili jugoslavenski radnici a među njima je najviše bilo Hrvata« (str. 17). Početkom dvadesetih godina organiziran je Jugoslavenski biro KP Amerike, koji je izdavao svoj tiskani organ »Znanje«. Iseljenik-komunist Stjepan Lojen, Hrvat, rođen g. 1894, postao je sekretar biroa i glavni urednik spomenutog lista (str. 17).

U političkoj sferi se, osim S. Lojena, istakao još Stjepan Zinić (prema krsnom listu Žinić), rođen g. 1896 u Vratečkom, kotar Sisak, u siromašnoj seljačkoj obitelji. S nepunih 16 godina odlazi u Ameriku. Radio je kao radnik u raznim gradovima, tako i u Chicagu, kasnije kao električar u Detroitu. Godine 1919. postaje član komunističke stranke. Isticao se u radu jugoslavenskog odjela Društva Prijatelja Sovjetskog Saveza. Iz Amerike se S. Zinić vraća 1922. god. u domovinu, i nastanjuje u Zagrebu. Upisuje se na sveučilište i postaje aktivan u zagrebačkom komitetu komunističke omladinske organizacije. Policija ga hapsi i ubrzo pušta, pa Zinić u sporazumu s drugovima u srpnju 1924. emigrira natrag u SAD. U Chicadu je odmah postavljen za urednika »Radnika«, organa jugoslavenske sekcije KP SAD (str. 79—84).

Kao plodan publicist S. Zinić ulazi u dublje probleme američkog radničkog pokreta. God. 1925 upozorava na opasnost fašizma; god. 1927. osvrće se na situaciju u svijetu; razobličava američki imperijalizam, koji »nemilosrdno

prodire u kolonije (Meksiko, Kanadu, Panamu, Nicaragvu, južnu i centralnu Ameriku, u Kinu), pa čak i kod malih evropskih državica, kojima daje silne zajmove«. God. 1930 Zinić napominje, da je Amerika »gospodar 25 milijardi dolara uloženi u inozemstvo«. »Ovo dokazuje da američki kapital postaje sve veći gospodar u svijetu, kako mu je opet na putu engleski kapital, kako postoji mogućnost da će dužnici jednog dana reći: nećemo ili nemožemo plaćati dugove, što dovodi jednostavno do rata« (str. 85, 89, 92).

Te nas konstataciju podsjećaju na današnju situaciju.

Krajem 1929. g. Zinića biraju za tajnika jugoslavenske sekcije u KP Amerike (str. 95). Mnogo istupa na radničkim zborovima i u partijskim organizacijama.

Američke vlasti su 17. siječnja 1930. uhapsile S. Zinića i donijele odluku o njegovoj deportaciji. Radničke organizacije omogućile su da ide u Sovjetsku Uniju. Uz put zadržao se u Berlinu, gdje je uočio veliku razliku od prilika u SAD. Njemačka komunistička partija imala je podršku više milijuna radnika. Sjedište njezinog CK, takozvani Liebknechtov dom s crvenom zastavom impresionirao je svakog, pa i našeg Zinića. I on, već iz Moskve, piše u chicaškom »Radniku«: »Pomislio sam, da li će njemački proletarijat i njegova kompartija dozvoliti skinuti tu ogromnu crvenu zastavu i zatvoriti Liebknechtov dom? Ako će se eventualno to desiti, biće to uz tešku borbu i tek privremeno, kao večernji sumrak za pravu jutarnju zoru« (str. 96—97).

I. Očak opravdano primjećuje: »Ovo je Zinić pisao tri godine prije dolaska Hitlera na vlast u Njemačkoj.«

U SSSR-u Stjepan Zinić studira, uključuje se u rad predstavništva KP Jugoslavije kao egzekutive Komunističke internacionale u Moskvi.

U dosta živahnoj djelatnosti jugoslavenskih komunista u SAD i u Kanadi stalno je bila prisutna politika potpure Sovjetskog Saveza. To je nova zemlja, tamo se izgrađuje nov život — bile su pozicije naših iseljenika.

Značajno je da se već 1920. godine među našim iseljenicima pojavljuje prijedlog da se otputuje »u pomoć« Sovjetskoj Rusiji. Javilo se za odlazak 270 kvalificiranih radnika raznih narodnosti (str. 44), koji bi kao specijalisti sudjelovali u obnovi industrije. Taj se pokušaj nije ostvario. Kad 1921. godine u Sovjetskoj Rusiji kao posljedica suše izbija masovna glad, radništvo SAD živo je počelo skupljati novac, odjeću, strojeve i alat za republiku sovjeta. I opet niču inicijative o osobnom udjelu u sovjetskoj privredi. Tako su 3. svibnja 1922. u SSSR krenula 34 kvalificirana radnika Jugoslavena, od toga preko polovine komunistâ (str. 46, 48). Uslijedila je 13. svibnja druga takva grupa, a 17. lipnja treća. Prvoj je bio rukovodiocom Ivan Pintar, rođen 1892. god. u Gorskom Kotaru, koji je u Sovjetskom Savezu uz stručne sposobnosti u rudarstvu dokazao i patriotsko oduševljenje. Zatim su putovale i druge grupe, čak 1927, 1930, i 1932. godine, pa i pojedinci (str. 49, 50, 54—56, 67—70).

Sovjetski Savez nije bio spreman za prihvatanje većeg broja imigranata, kako zbog smještaja u gradovima ili industrijskim naseljima, tako i zbog teškoća u opskrbi životnim namirnicama. Komunistička internacionala na svom četvrtom kongresu 1922. godine izjasnila se »protiv svakog masovnog iseljavanja evropskih i američkih radnika u Rusiju«. Iznimka je činjena samo u slučajevima posebnih i konkretnih zahtjeva Rusije za radnicima-specijalistima, kao i u slučajevima političke deportacije radnika iz SAD i Kanade (str. 42—43).

Očak navodi više primjera političke deportacije. Osim spomenutog Stjepana Zinića deportirani su još Franjo Borić (str. 95), Ivan Antoliš (str. 106), Mihalj Pogoršek, Stjepan Šandrljić, Danko Miletić, Jakov Barkonović i drugi (str. 97, 100, 105), ali nisu svi otišli u SSSR. Zbog stalnih policijskih progona stigli su iz Amerike u Sovjetski Savez Marijan Božulić, Tomo Hromin (str. 97, 98), Mihail Lojen (str. 108), Stjepan Lojen (str. 192). Iz Kanade su deportirani Tomo Čačić, Petar Žabkar. Ovaj posljednji bio je član KP Kanade i 1929. god. je u Vancouveru zajedno sa Edom Jadrassom, kasnijim funkcionarom u novoj Jugoslaviji, pokrenuo radnički list »Borba«.

Autor navodi tri razloga zbog kojih su naši iseljenici odlazili iz Amerike u Sovjetsku Rusiju odnosno SSSR: »simpatije prema prvoj zemlji radnika i seljaka, prema oktobarskoj revoluciji, Lenjinu i socijalizmu«, nezaposlenost ili djelomična zaposlenost i deportacija iz političkih razloga.

U Sovjetski Savez odlazili su predstavnici svih nacija Jugoslavije, ipak su ogromnu većinu sastavljali Hrvati (str. 60). To se može vidjeti iz podataka o porijeklu, mjestima rođenja i dr. Treba reći da se podaci o narodnosti u Očakovoj knjizi gube u općem pojmu Jugoslaveni. Autor je mogao te podatke više precizirati. Kritički ocjenjuje rad sovjetskih povjesničara, koji pišući o solidarnosti radnih ljudi u SAD prema Sovjetskom Savezu ne ističu njihovu nacionalnost, posebno ne Jugoslavena (str. 8).

Opširno, mjestimično u detalje, I. Očak opisuje rad iseljenika u SSSR. Ponajviše ih se obrelo u rudarskim bazenima Donbas u Ukrajini i Kuzbas u zapadnom Sibiru. Više njih radilo je u Moskvi, neki su našli zaposlenje u Jaroslavlju, Kijevu i drugim gradovima. Zanimljivo je njihovo kolektivno sudjelovanje na radu u ugljenokopima: sastavljali su tehnološku cjelinu, koristili alat dovožen iz Amerike, i imali su dva puta veću proizvodnju. Radno iskustvo poslužilo je kao primjer domaćem radništvu, koje se nakon revolucije i građanskog rata zbog velikog gubitka starih kadrova regrutiralo sa sela. Pojedini Jugoslaveni su postali instruktori proizvodnje, doživjeli priznanja, nagrade i odlikovanja. Takav put je prošao spomenuti Ivan Pintar, rudar, koji je primljen u KP Sovjetskog Saveza, a 1934. godine bio je nagrađen osobnim automobilom. Tek je u 71 godini otišao u mirovinu; umro je 1978. godine, u 85. godini života. Od iseljenika, ne samo Jugoslavena, nego i Finaca, Nijemaca, Mađara i drugih, u Kuzbasu, naime u Kemerovu, stvorena je 1922. god. autonomna industrijska kolonija i do prosinca 1923. god. u nju je ušlo 566 ljudi, među njima 80 posto visokokvalificiranih stručnjaka. Tamo je bio Petar Čirković iz Hrvatske Dubice, jedan od osnivača KP SAD i jedan od pionira emigracije u Sovjetsku Rusiju. Očak navodi sovjetske statističke podatke, prema kojima se tijekom 1922/23. do 1925/26. godine proizvodnja ugljena u Kemerovskom rajonu povećala na 238 postotaka, u čemu treba vidjeti i prilog iseljenika; plaće su dvostruko porasle, a cijena koštanja ugljena snizila se za 41 posto. Godine 1922. došla je jedna skupina Jugoslavena na posao u Kemerovsku boksitno-kemijsku tvornicu (str. 136—137). Od 1931. god. u Kuzbasu je kao instruktor u rudniku radio Tomo Butorac. Sačuvan je njegov izvještaj o radu i životu, »vrlo realističan«, kako ga ocjenjuje I. Očak (str. 138—140). Naši iseljenici uključili su se u opće poznati stahanovski pokret za veću produktivnost rada.

O uspjesima emigranata sadrži podatke njihov organ u SSSR-u pod naslovom »Bilten« na srpsko-hrvatskom jeziku, koji je izlazio do 1935. god. (str. 206).

Knjiga donosi još druge brojne podatke o djelatnosti iseljenika jugoslavenskih nacionalnosti (str. 141—150).

Bilo je grupa i pojedinaca u poduzećima Urala, te na izgradnji moskovskog metropolitena, to jest podzemne željeznice. Prema sjećanjima preživjelih sudionika, u metrou je radilo oko 200 Jugoslavena (str. 155). Budući da je to bila velika grupa, političkom radom među njima bavilo se nekoliko članova predstavništva KPJ u Moskvi.

Vrlo poučna je sudbina grupe, preko 20 Jugoslavena, koja je u sastavu 50 radnika još u Americi, u gradu Seattle, odlučila da krene u Sovjetsku Rusiju s ciljem izgradnje socijalizma na selu. Ta je grupa 1922. godine kao poljoprivredna komuna organizirana još na američkom tlu i primila ime »Sejatelj«, što je zvučno odgovaralo nazivu grada Seattle. Svaki član dao je svoj dio u iznosu 500 dolara, da se nabave poljoprivredni strojevi, traktori i instrumenti. Osim toga svaki član uložio je u osnovni fond 350 dolara i u rezervni 50 dolara (str. 163—165). Komuna »Sejatelj« došla je iz Amerike u studenom god. 1922. i dobila je zemlju u Saljskoj stepi nedaleko grada Rostov na Donu, sjeverni Kavkaz. Osim Jugoslavena bili su još iseljenici Rusi, Ukrajinci, Bjelorusi, Finci, Latvijci i drugi, 35 posto članova komune, a ostalo su bili mjesni žitelji. Komuna je radila uspješno, bila je uzor za druge poljoprivredne organizacije kao poduzeće krupne mehanizacije i kolektivnog strojevnog rada. Postojala je još 1933. godine i dalje kroz sve peripetije. U njoj je radio Marijan Božulić, rodnom iz Hrvatske, sve do god. 1957, kada je umirovljen. Umro je 1981. godine. U rukovodstvu komune bio je dugo godina Matija Žagar, rođen 1899 u Delnicama, te Drago Gašparac, takođe iz Delnica (str. 167—175).

Knjiga I. Očaka navodi posljedice utjecaja ove komune na obližnja ruska i ukrajinska sela (str. 169).

Tijekom 1921—1925. godine u Centralnoj Rusiji, na jugu i jugoistoku Sovjetskog Saveza postojalo je preko 20 inozemnih komuna (str. 175).

Naši iseljenici o svojim zapažanjima i poslovima pisali su u Americi, u partijskim novinama.

Predstavništvo KPJ u Moskvi posvećivalo je dosta pažnje iseljenicima u SSSR-u. Ustanovljena je trajna veza, slanje pisama i literature, bilo je osobnih posjećivanja. Pojedini radnici upućeni su na školovanje na Komunistički univerzitet nacionalnih manjina zapada (KUNMZ) u Moskvi.

Knjiga donosi imena slušatelja i njihove sudbine: Stjepana Zinića, Toma Nikšića, Dana Lipe, Stjepana Lojena, Ivana Pintara, Ivana Frkovića (godine 1928 boravio je ilegalno u Sloveniji na realizaciji Otvorenog pisma Kominterne), Toma Butorca, Toma Čačića, Maria Despotovića, Boža Vidasa, Ivana Sobola, Franja Takača, Petra Žabkara i dr. Završivši školovanje, ovi studenti djelomično su ostali u SSSR-u, a neki su se vratili u SAD ili Kanadu, jedan dio poslan je u Jugoslaviju, a neki čak u Australiju. Nekoliko ih je pohitalo u Španjolsku da budu sudionici velikog antifašističkog rata.

S druge strane je KPJ slala svoje viđenije aktiviste i članove CK u SAD i Kanadu. To su bili Nikola Kovačević-Nakovanović, Srđa Prica, Stjepan Cvijić, Albert Hlebec, Mirko Marković i Mustafa Golubić (str. 210). Od njih se naročito istakao Nikola Kovačević svojim općim rukovodstvom, te Stjepan Cvijić, koji je pod imenom Stjepan Livadić napisao brošuru »Radnička klasa i hrvatski narodni pokret«, tiskanu 1937. godine u Torontu, Kanada.

Nikola Kovačević je vrlo dobro zamijetio, došavši 1934. god. u SAD, da među iseljenicima vlada nepoznavanje nacionalnih prilika u rodnoj zemlji, pa su se stoga i među njima u Americi izražavale suprotnosti i nerazumijevanje. Predstavniku KPJ u Moskvi piše:

»Osobita pažnja biće sada posvećena radu među Srbima i Crnogorcima s jedne i Slovencima opet posebno. Slovensko pitanje je vrlo važno i hitno. Njega moramo odmah riješavati ali nemam nikoga ko bi mogao početi sa uređivanjem našeg lista na slovenačkom jeziku. Svi se preduslovi imaju: može se čovek osigurati materijalno potpuno, list se može pokrenuti, raspoloženje među slovenskim radnicima u tu svrhu dobro je. Kad bismo imali takvog čovjeka, on bi bio ne samo redaktor nego i organizator i vođ čitavog pokreta. Ja mislim da vi znate, da samo u Clevelandu ima sada oko 60 hiljada slovenskih radnika, a da ne spominjem druge gradove...« (str. 212).

Ovdje se reljefno zapaža činjenica da među našom emigracijom nije bilo intelektualaca. Inteligencija se nije selila u novi svijet. Građanska klasa nije bila time zainteresirana.

Zalaganje N. Kovačevića urodilo je plodom. U SAD je upućen Albert Hlebec, rodom iz Trbovlja, novinar i član užeg vodstva KP za Sloveniju, nalazeći se tada u emigraciji u Francuskoj. Pod njegovim uredništvom u Pittsburghu pokrenut je list »Naprej«, koji je izlazio do 1939. godine, kad je A. Hlebec umro.

N. Kovačević je uočio i razliku između načina organiziranja naših radnika u SAD, o čemu S. Lojen piše u sjećanjima: »Pitao nas je kako to da je naš radnički pokret organiziran na jugoslavenskoj bazi, dok su mase iseljenika organizirane su nacionalnoj bazi: Hrvati posebno, Srbi posebno i Slovenci posebno.« Lojen to objašnjava stanjem godine 1919. i kritički primjećuje, da je to »bio rezultat pogrešnog shvaćanja nacionalnog pitanja«, ali ne daje objašnjenje, zašto se to stanje produžilo u dvadesete i tridesete godine (str. 212). Autor, koji je ovakvim i sličnim principijelnim pitanjima čak veoma proširio granice svoje monografije, ne upušta se potanje u odgovore na spomenutu temu.

U knjizi Očak navodi među »vođama jugoslavenskog fašizma u Americi« prezime Kristan. Da li se to odnosi na Etbina Kristana, nekadašnjeg vodećeg slovenskog socijalistu? U tekstu nema imena, u kazalu imenâ dodano je E. kao skraćenica za ime.

Pomoć političara iz zemlje i iz emigracije u Evropi bila je iseljenicima od koristi. Naročito je popunila teoretske i propagandističke manjkavosti međe »Amerikancima«, lišenih sloja inteligencije. U tom smislu djelovala je i brošura Stjepana Cvijića.

Ovdje Ivan Očak daje bitnu ocjenu stanja, u kojem su djelovali revolucionarni iseljenici:

»...napredni su iseljenici u borbi protiv buržoaskog nacionalizma pravili greške: oni su podcjenjivali nacionalne osjećaje iseljenika. Marxovu misao »radnici nemaju domovine« shvatili su doslovno, mehanički, ne shvaćajući da je Marks mislio na domovinu pod kapitalizmom, koja je radnicima maćeha, koja ih tjera u bijeli svijet. Tako su, u stvari, napredni drugovi stali na poziciju nihilizma« (str. 219).

U takvoj atmosferi knjiga S. Cvijića davala je pravilna razjašnjenja nacionalnog pitanja, podvlačeći važnost načela o samoopredjeljenju naroda s pravom odvojenja od postojeće države.

Očak posebno piše o iseljenicima, koji su pali pod udar staljinskih čistki u SSSR-u. Došavši u Sovjetski Savez s čistim namjerama puni povjerenja u prvu radničko-seljačku državu i lenjinsku stranku, entuzijasti-revolucionari, doživjeli su tragediju zatvorâ, logorâ i smrti, a da nitko ne zna za njihovu mogilu. O njima kaže:

»Veći dio ostao je u SSSR-u i asimilirao se u sovjetskoj svagdašnjici, živeći i djelujući kao građani Sovjetskog Saveza. Upravo ovi, došli su pod udar staljinskih čistki. Činjenica da su bili inozemci, da su došli u SSSR iz kapitalističke zemlje, iz SAD i Kanade, bila je dovoljan razlog da ih se optuži kao »inozemne agente«, kao »trockistes«, »špijune imperijalizma« i tome slično. Naravno, na osnovu takvih i sličnih optužaba oni su hapšeni i ubijani« (str. 197—198).

U čistkama su nestali iseljenici Lazo Jojić, Martin Sertić, Matković, Mate Kogo, Paško Maštruko, Kristofor Mikelenić, Marko Petrović, Nikola Telesmanić, Đorđević, Marović, Glumac i drugi.

Čistku, a s njom višegodišnje muke po logorima preživjeli su Tomo Hromin, Šime Hromin, Božo Kuštera, svi s Ugljana, i Josip Žužić. Oni su se uspjeli pedesetih godina, za vrijeme Nikite Hruščova vratiti u domovinu, socijalističku Jugoslaviju. Tomo Hromin i Božo Kuštera napisali su sjećanja o svom životnom putu, napose o boravljenju u staljinističkim logorima.

Autor knjige nerazjašnjenim ostavlja smrt S. Zinića u Moskvi, pred sam povratak u zemlju 1945. god. (str. 185).

Kako vidimo iz izloženih podataka, knjiga Ivana Očaka predstavlja pozitivnu pojavu u našoj historiografiji. Kao stalna tendencija osjeća se simpatija autora prema sudionicima u navedenom pokretu. Knjiga je dostojan spomenik mnogobrojnim Hrvatima, koji su velikom većinom i golemim radom davali sadržaj i obilježje čitavoj jugoslavenskoj emigraciji.

U knjizi ima pojedinih netočnosti, u pogledu zemljopisnih i drugih imena i naziva. Pogrešno je tiskano eveno umjesto avenue (71), Dancing umjesto Danziga ili Gdanska (72), Makijavke umjesto Makejevke (135), Vrkuta umjesto Vorkuta (199), a također Kollog umjesto Kelloga (91), Dragomir umjesto Dragotin Gustinčić (183), Albin Hljebec umjesto Albert Hlebec (210 i 228), Mateoti umjesto Mateo (212), Leoque umjesto League (52).

Za pohvalu su ilustracije, naročito osobne fotografije sudionika u opisanom pokretu. Na kraju se nalazi kazalo imena.

Knjiga bitno umnožava djela dr. Ivana Očaka, autora mnogih pozitivnih historiografskih radova.

France Klopčič

SVEUČILISTE U ZAGREBU — INSTITUT ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

VOL. 18

ZAGREB

1985.

Izdavač: Sveučilište u Zagrebu — Centar za povijesne znanosti
Odjel za hrvatsku povijest

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Centar za povijesne znanosti — Odjel za hrvatsku povijest,
Zagreb, Krčka 1

Časopis izlazi jednom godišnje

Cijena ovog broja iznosi 600 din

Izdavanje časopisa sufinancira Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SR Hrvatske - VII.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođeni su plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informiranje SR Hrvatske pod br. UP-547/2 — 84 — 1984.

RADOVI 18

Za izdavača
Prof. dr *Josip Adamček*

Lektor
Ivan Tolj

Korektor i tehnički urednik
Franjo Čuješ

SURADNICI U OVOM BROJU

AGIČIĆ Damir, student, Filozofski fakultet Zagreb
BOBAN mr Branka, Centar za povijesne znanosti Sveučilišta, Krčka 1 Zagreb
BOBAN dr Ljubo, Filozofski fakultet Zagreb
BUDAK mr Neven, Filozofski fakultet Zagreb
BUŽIĆ-BOŽANČIĆ dr Danica, Poljana kralja Tomislava 3, Split
ĐURIĆ Vesna, student, Filozofski fakultet Zagreb
FILIPOVIĆ Klara, Šestinski vijenac 22, Zagreb
GOLDSTEIN mr Ivo, Filozofski fakultet Zagreb
GROSS dr Mirjana, Britanski trg 12, Zagreb
KARDUM mr Livia, Fakultet političkih nauka Zagreb
KLOPČIĆ Franc, Linhartova 62, Ljubljana
KUDELIĆ Zlatko, Turinina 4, Zagreb
LUČIĆ dr Josip, Centar za povijesne znanosti Sveučilišta, Krčka 1 Zagreb
MIJATOVIĆ Anđelko, P. Togliatija 12, Susjedgrad, Zagreb
MIROŠEVIĆ mr Franko, Zavod za prosvjetno-pedagošku službu SRH, Zagreb
NIKOLANCI Mladen, B. Ivanovića 10, Split
OČAK dr Ivan, Centar za povijesne znanosti Sveučilišta Krčka 1, Zagreb
PAVLIČEVIĆ dr Dragutin, Centar za povijesne znanosti Sveučilišta, Krčka 1, Zagreb
PEKIĆ mr Milenko, Naučna biblioteka, Zadar
PERIČIĆ dr Šime, Zavod JAZU, Obala oktobarske revolucije 8, Zadar
PRELENDER Ivica, Iza Roka 1, Dubrovnik
STANČIĆ dr Nikša, Filozofski fakultet Zagreb
STRČIĆ dr Mirjana, Kumičićeva 42, Rijeka
STRČIĆ Petar, Arhiv Hrvatske, Zagreb
STUBLIĆ Zlatko, Vlašićka 12, Zagreb
ŠANTEK Darko, Trnac 29, Zagreb
ŠVAB mr Mladen, Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, Zagreb
TARADŽIĆ Branka, student, Filozofski fakultet Zagreb
VRANJEŠ-SOLJAN mr Božena, Centar za povijesne znanosti Sveučilišta Krčka 1 Zagreb
ZORIĆ Damir, Salopekova 18, Zagreb